

Wprowadzenie

Sądowe postępowanie cywilne w stosunku do całokształtu systemu prawa cywilnego jest przede wszystkim środkiem jego ochrony, przy pomocy powołanego do tego celu organu państwowego, jakim jest sąd. Rozpatrywanie przez sąd spraw cywilnych coraz częściej powoduje, że w orbitę zainteresowania nimi wciąga oprócz podmiotów spornych stosunków prawnych, inne podmioty, których sfera chronionych praw w sposób bezpośredni lub pośredni może zostać wydanym przez sąd orzeczeniem dotknięta. Przykładem takiej sytuacji jest figura procesowa zwana interwencją główną. Przed wejściem w życie KPC z 1964 r. oraz w trakcie jego obowiązywania instytucja interwencji głównej była omawiana¹ głównie w niezbyt obszernych ujęciach komentarzowych²

¹ *M. Kabat*, O procesie cywilnym, Lwów 1881, s. 173–188; *A. Janowicz*, O interwencji tzw. ubocznej w procesie cywilnym, Warszawa 1882, s. 8–23; *F.K. Fierich*, w: *A. Bálasits, F.K. Fierich*, Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna, t. 1 Nauki wstępne i rzecz o sądach cywilnych, Kraków 1898–1901, s. 371–374 i t. 2, cz. 1. Rzecz o stronach i zastępcach, Kraków 1905, s. 51–57; *J. Korzonek*, Interwencja główna, w: *Przyczynki do polskiego procesu cywilnego*, Kraków 1931, s. 124–131; *E. Waškowski*, O projekcie kodeksu postępowania cywilnego, X. Interwencja główna, Pał. 1930, Nr 10–11; *Z. Fenichel*, Interwencja główna, PPC 1934, Nr 8, s. 231–237; *Z. Gawrońska-Wasilkowska*, Czy interwencja główna jest dopuszczalna w sporze posesoryjnym?, w: *J.J. Litauer, W. Świącicki*, KPC, Zbiór aktualnych pytań prawnych rozstrzygniętych przez Komitet Redakcyjny Polskiego Procesu Cywilnego, Łódź 1948, s. 48, poz. 25; *I. Kunicki*, Przesłanki zgłoszenia interwencji głównej, PS 2008, Nr 3, s. 49 i n.; *P. Osowy*, Interwencja główna (uwagi na temat aktualności i przydatności art. 75 k.p.c.) – zarys problematyki, w: *H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska* (red.), Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze 28–30.9.2007 r., Warszawa 2009, s. 265–279; *T. Wiśniewski*, Ochrona prawa własności w drodze interwencji głównej, w: *J. Jabłońska-Bonca* (red.), Krytyka prawa. Niezależne studia nad prawem, t. I. Własność, Warszawa 2009, s. 325–332.

² Np. *Wł. Piasecki, J. Korzonek*, Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Miejsce Piastowe 1931, s. 336–338; *M. Allerhand*, Kodeks postępowania cywilnego, Lwów 1932, s. 88 i n.; *L. Peiper*, Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego, Część pierwsza, t. I, art. 1–392, Kraków 1934, s. 224–228; *Z. Resich*, w: *Z. Resich, W. Siedlecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (praca zbiorowa), Warszawa 1969, t. I, s. 196 i n.; *J. Jodłowski*, w: *J. Jodłowski, K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Warszawa 1989, t. I, s. 173–176; *B. Czech*, w: *K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–505¹⁴, Warszawa 2006, t. I, s. 354–358; *M. Jędrzejewska, K. Weitz*, w: *T. Erciński* (red.), Kodeks postępo-

lub podręcznikowych³; brak jest opracowania monograficznego poświęconego temu zagadnieniu w polskiej literaturze procesu cywilnego⁴, koncentrowano

wania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, Warszawa 2009, t. 1, s. 270–273; A. Zieliński, w: A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2016, s. 173–174; I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1–729, t. I, Warszawa 2016, s. 346–349.

³ W szczególności W. Siedlecki, w: J. Jodłowski, W. Siedlecki, Postępowanie cywilne. Część ogólna, Warszawa 1958, s. 294–296.

⁴ W literaturze obcej: J. Weismann, Hauptintervention und Streitgenossenschaft, Ein Beitrag zu den Grundlehren des Aktionen- und Prozessrechts, Leipzig 1884 (German Edition) 2012; F.F. Heim, Hauptintervention, 15. Band, 2. Heft, München 1907; W.Ch. Franke, Rezension zu Heim, Hauptintervention, München 1907, Zeitschrift für Zivilprozess 1908, z. 37, s. 311 i n.; R. Forster, Die Hauptintervention, Erlangen, Univ., Diss., Leipzig 1911; R. Graßhoff, Der Rechtsstreit zwischen drei und mehr Widersachern, ZJP 1936/1937, z. 60, s. 242 i n.; K. Knepper, Hauptintervention und Drittwiderspruchsklage, Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde einer Hohen Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Köln, Würzburg 1941; K.A. Bettermann, Die Interventionsklage als zivile Negatoria, w: F. Weber, E. Bökelmann (Hrsg.), Festschrift für Friedrich Weber zum 70. Geburtstag am 19. Mai 1975, Berlin–New York 1975, s. 87 i n.; E. Picker, Hauptintervention, Forderungsprätendentenstreit und Urheberbenennung – zugleich ein Beitrag zum Thema Prozeßrecht und materielles Recht, Festschrift für W. Flume zum 70. Geburtstag, Bde I, Köln 1978, s. 651–741, *idem*, Die Drittwiderspruchsklage in ihrer geschichtlichen Entwicklung als Beispiel für das Zusammenwirken von materiellem Recht und Prozessrecht, Köln–Berlin–München 1981; S. Koussoulis, Aktuelle Probleme der Hauptintervention, Zeitschrift für Zivilprozess 1987, z. 100, s. 211–229; A. Schober, Drittbeteiligung im Zivilprozeß, Votum für die Einführung der Garantieklage in das zivilprozessuale Erkenntnisverfahren aufgrung einer Untersuchung des deutschen, französischen und europäischen Rechts einschließlich seiner historischen Wurzeln und zukünftigen Entwicklungsmöglichkeiten, Bayreuth 1990; W. Lüke, Die Beteiligung Dritter im Zivilprozess. Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu Grundfragen der subjektiven Verfahrenskonzentration (Habilitationsschrift, Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg 1991, Tübingen 1993; R. Forster, Die Hauptintervention, Inaugural Dissertation der juristischen Fakultät der Friedrich-Aleksander-Universität zu Erlangen 1991; W. Henkel, Rezension zur Festschrift für Werner Flume zum 70. Geburtstag, ZJP 1981, z. 94; H.J. Schultes, Beteiligung Dritter am Zivilprozeß, Köln-Berlin-Bonn-München 1994; N. Heimann, Die Problematik der dogmatischen Qualifizierung der Interventionsfiguren Hauptintervention, Bonn 1996; Th. Pfeiffer, Rechtsberühmung oder Schlüssigkeit als Zulässigkeitsvoraussetzung der Hauptintervention?, Zeitschrift für Zivilprozess 1998, Vol. 111, z. 2, s. 131–144.; K. Ziegert, Die Interventionswirkung, Tübingen 2003; E. Ott, Haupt und Nebenintervention, w: Allgemeine Österreichische Gerichtszeitung 1897, Nr 42; J. Eckstein, Die Intervention nach österreichisches Rechte, Wien 1893; B. Kirschbaum, Die Hauptintervention nach § 16 ZPO, Wien 1905; N. Kirsch, Die Hauptintervention und ihre Ausgestaltung in den schweizerischen Zivilprozessordnung, Zürich 1934; N.J. Frei, Die Interventions und Gewährleistungsklagen im Schweizer Zivilprozess, Zürich 2004; G. Sabbatini, Su l'intervento in causa, Torino 1881, s. 1–22; B. Galli, Contributo alla teorica dell'intervento principale, in Arch. giur., serie 3^a, VI, 1906, s. 213–313; A. Segni, L'intervento adesivo, Roma 1920, s. 1–104; *idem*, L'intervento volontario in appello, Sassari 1920, s. 1–12; *idem*, Su l'intervento coatto, in Riv. dir. proc. civ., 1929, II, s. 141–144; G. Nencioni, L'intervento volontario litisconsorziale nel processo civile. Con-

się na interwencji ubocznej⁵, która była przedmiotem szczególnego zainteresowania i nabrała „rumieńców” życia⁶.

Ideą niniejszej pracy jest, zgodnie z jej tytułem, przedstawienie problematyki interwencji głównej, której zgłoszenie nie jest celem samym w sobie. Możliwość wytoczenia powództwa interwencyjnego głównego jest funkcją wymiaru sprawiedliwości, która realizuje się w podejmowanych przez sąd czynnościach jurysdykcyjnych⁷.

Instytucja interwencji głównej jest swoistego rodzaju „figurą procesową” (*Prozeßfiguren*)⁸, która ma dopomóc w kompleksowym rozwiązaniu konfliktu prawnego (ochronie prawnej), jaki może powstać między prawami osoby trzeciej a prawami stron już trwającego procesu⁹.

Poszukując podstawowych rozwiązań w zakresie funkcjonujących w procesie cywilnym instytucji procesowych, dotyczących udziału w nim określonych podmiotów, należy mieć na uwadze, że udział tych podmiotów i ich procesowe stanowisko zależy od stosunków prawa cywilnego. Dlatego też zagadnienia dotyczące instytucji interwencji głównej, będąc zagadnieniami procesowymi, są równocześnie nierozzerwalnie związane z unormowaniami prawa ma-

tributo ad una nuova sistemática dell'intervento, Padova, 1935 (Studi di diritto processuale diretti dal Prof. P. Calamandrei), s. 146 i n.; C. Cavallini, I poteri dell'interventore principale nel processo di cognizione, Padova 1998; B.G. Ramos, Über die Hauptintervention, Athens 1931; P. Frette-Damicourt, De l'intervention en première instance et en appel, Château-Gontier 1906; P. Richard, De l'intervention forcée, Paris 1907; E. Glasson, A. Tissier, R. Morel, Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civile, t. III, Paris 1926, s. 67 i n.; R. Japiot, Traité élémentaire de procédure civile, Paris 1929, s. 520–527 i 660–661; S. Guinchard, Droit et pratique de la procédure civile – 2009/2010, Dalloz Action 2010, s. 650 i n.; C. Tahri, Procédure civile, Bordeaux 2012, s. 95–106; L. Cadiet, Code de procédure civile, Paris 2016, s. 184 i n.

⁵ Np. A. Janowicz, O interwencji tzw. ubocznej w procesie cywilnym, Warszawa 1882; F.K. Fierich, Interwencja uboczna w świetle teorii o stosunku procesowym, Kraków 1903; Z. Wusatowski, Interwencja uboczna w kodeksie postępowania cywilnego, Głos Prawa 1932, Nr 7; St. Gołąb, Interwencja uboczna, Pal. 1934, Nr 6–9; Z. Hahn, Charakter prawny stanowiska interwenienta ubocznego w procesie cywilnym, PS 1938, Nr 10; J. Klimkowicz, Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego, Warszawa 1972.

⁶ E. Wengerek, Glosa do orz. SN z 25.11.1959 r., 2 CR 44/59, PiP 1961, Nr 7, s. 162.

⁷ Co do pojęcia wymiaru sprawiedliwości i jego funkcji, w tym na tle porównawczym np. K. Lubiński, Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym, Toruń 1985, s. 171 i n.

⁸ F.F. Heim, Hauptintervention, s. 28; F. Stein, W. Juncker, Grundriß des Zivilprozeßrechts und des Konkursrechts, Tübingen 1928, § 106, s. 294; A. Schönke, K. Kuchinke, Zivilprozeßrecht, Karlsruhe 1969, § 26, s. 121.

⁹ E. Picker, Hauptintervention, Forderungsprätendententstreit und Urheberbenennung – zugleich ein Beitrag zum Thema Prozeßrecht und materielles Recht, s. 656 i n.; N. Heimann, Die Problematik der dogmatischen Qualifizierung der Interventionsfiguren Hauptintervention, s. 2.

terialnego¹⁰. W związku z tym w problematyce dogmatycznego uzasadnienia licznych kwestii spornych odnośnie tej instytucji ochrony prawnej znajduje swój bezpośredni wyraz spór teoretycznoprawny o wzajemny stosunek prawa materialnego i procesowego. Stąd potrzeba badań integracyjnych¹¹ i pojawiające się trudności wynikające z konieczności wiązania pewnych pojęć materialnoprawnych i procesowych¹².

Uważa się, że zagadnienia dotyczące instytucji interwencji głównej nie należą do tych najtrudniejszych i rodzących problemy tak teoretyczne, jak i prak-

¹⁰ *H. Trammer*, O właściwe miejsce dla „czystych” norm materialnego prawa cywilno-jurysdykcyjnego, PN 1949, Nr 1–2, s. 20 i n.; *W. Siedlecki*, Prawo procesowe a prawo cywilne materialne, *Krakowskie Studia Prawnicze* 1969, rok II, Nr 3–4, s. 84–85; *W. Broniewicz*, Normy, przesłanki i zarzuty w procesie cywilnym (Przyczynek do zagadnienia stosunku prawa materialnego i prawa procesowego), *SPE*, Łódź 1969, t. II, s. 72 i n.; *P. Osowy*, Prawo cywilne procesowe a prawo materialne, w: *M. Sawczuk* (red.), *Czterdzieści lat kodeksu cywilnego. Materiały z Ogólnopolskiego Zjazdu Cywiliistów w Rzeszowie (8–10.10.2004 r.)*, Kraków 2006, s. 383–389; *P. Pogonowski*, Prawo cywilne materialne i procesowe – dwa płuca jednego organizmu, w: *Współczesne przemiany postępowania cywilnego*, Warszawa 2010, s. 256–263; *B. Rimmelspacher*, *Materiellrechtlicher Anspruch und Streitgegenstandsprobleme im Zivilprozeß*, Tübingen 1970, s. 107 i n.; *E. Picker*, *Hauptintervention, Forderungsprätendententstreit und Urheberbenennung – zugleich ein Beitrag zum Thema Prozeßrecht und materielles Recht*, s. 651–652; *N. Heimann*, *Die Problematik der dogmatischen Qualifizierung der Interventionsfiguren Hauptintervention*, s. 1.

¹¹ Na temat integracji badań w dziedzinie prawa cywilnego materialnego i procesowego (*S. Grzybowski*, O potrzebie badań integracyjnych w dziedzinie prawa cywilnego materialnego i procesowego, w: *M. Sawczuk* (red.), *Materiały I Ogólnopolskiego Integracyjnego Zjazdu Cywiliistów*, Rzeszów 1974, s. 15–24; *J. Jodłowski*, O potrzebie i kierunkach badań integracyjnych w dziedzinie prawa cywilnego materialnego i procesowego, w: *Materiały I Ogólnopolskiego Integracyjnego Zjazdu Cywiliistów*, s. 26–40, wypowiedzi m.in. *Z. Resiça*, s. 45–46; *J. Gwiazdomorskiego*, s. 46–47, *M. Jędrzejewskiej*, s. 49–51, *W. Siedleckiego*, s. 91–92 oraz Uchwała I Ogólnopolskiego Integracyjnego Zjazdu Cywiliistów sformułowana przez *W. Czachórskiego*, którą z uwagi na jej ponadczasowość przytaczam we fragmencie istotnym dla prowadzonych rozważań; (...), „konieczne jest systematyczne kontynuowanie badań o charakterze integracyjnym dla dyscyplin pokrewnych w naukach prawa. Dotyczy to w szczególności dyscyplin (...) prawa cywilnego i prawa postępowania cywilnego. Badania te powinny objąć zarówno sferę pojęć prawnych, jak i instytucji prawnych. Wyżej wymienione dyscypliny powinny być rozpatrywane przy zrozumieniu wzajemnego wpływu na siebie bez deformacji powodujących jakieś nadrzędności czy podrzędności poszczególnych dyscyplin” (*Materiały I Ogólnopolskiego Integracyjnego Zjazdu Cywiliistów*, s. 226 i n.).

¹² Jawiące się niekonsekwencje przybierają cechę sporu dogmatycznego, co z kolei nasuwa określone trudności interpretacyjne, które potęguje i to, że sam proces, a w nim wzajemny stosunek prawa materialnego i procesowego może być rozpatrywany z co najmniej trzech punktów widzenia, mianowicie: a) jako narzędzie urzeczywistnienia określonego porządku prawnego w ramach funkcjonującego systemu prawnego, b) jako środek urzeczywistniania prawa podmiotowego, c) jako całość sama w sobie, składająca się z poszczególnych instytucji procesowych, które z założenia ustawodawcy winny być wzajemnie funkcjonalnie i logicznie powiązane (*K. Opalek*, *Problemy metodologiczne nauki prawa*, Warszawa 1962, s. 96 i n.).

tyczne z zakresu prawa materialnego, jak i procesowego. Dowodem na to miała być próba wyeliminowania tej instytucji np. z niemieckiego KPC w oparciu o § 35 projektu Kodeksu postępowania cywilnego¹³ z 1931 r. Według tego projektu instytucja interwencji głównej jest zbędna, ponieważ w praktyce nie jest używana i ostatecznie przedstawia się jedynie, jako zewnętrzne połączenie dwóch powództw przeciwko obydwu stronom pierwotnego procesu, dla których nie jest potrzebna żadna szczególna regulacja prawna. Literatura niemieckiego procesu cywilnego¹⁴ z tamtego okresu częściowo popierała tę propozycję, choć ostatecznie poglądy, co do funkcji interwencji głównej i zakresu jej stosowania nie stał się obowiązującym prawem. Jednakże zdaniem S. Koussoulisa¹⁵ to nastawienie w pewnym stopniu wpływało „psychologicznie” negatywnie na dalszy, teoretycznoprawny rozwój tej instytucji prawnej, choć tezy były błędne¹⁶. Dopiero obszerny szkic E. Pickera¹⁷ na temat interwencji głównej ożywił zainteresowanie tą instytucją, a od 1983 r. orzecznictwo sądów niemieckich zajęło się ponownie bezpośrednio tą tematyką¹⁸.

W konsekwencji nauka prawa procesowego cywilnego w temacie interwencji głównej doszła do pewnych wyników, które można określić, jako *communis*

¹³ Zob. Projekt KPC niem. z 1931, s. 289 (cyt. za S. Koussoulis, Aktuelle Probleme der Hauptintervention, s. 212, przyp. 2).

¹⁴ Tak np. L. Rosenberg, Zu dem Entwurf einer Zivilprozeßordnung unter besonderer Berücksichtigung des Urteilsverfahrens, Zeitschrift für Zivilprozess 1933, z. 57, s. 211 czy A. Baumbach, Der Entwurf einer Zivilprozeßordnung, Deutsche Juristenzeitung 1931, s. 1471, gdzie stwierdza, że dla większości praktyków instytucja interwencji głównej jest nieznaną – *den meisten Praktiker ganz unbekannt* Rechtsfigur der Hauptintervention.

¹⁵ S. Koussoulis, Aktuelle Probleme der Hauptintervention, s. 212.

¹⁶ *Ibidem*, s. 212–213, gdzie przytacza tezy orzeczeń Sądu Najwyższego Rzeszy z lat 1894–1928, wydanych na tle różnych stanów faktycznych, w których już w latach 1927–1928 (w szczególności wyrok z 24.2.1928 r., Reichsgericht, Juristische Wochenschrift 1928, s. 1744) doszło obalenia uzasadnienia projektu KPC z 1931, gdyż zdefiniowano model interwencji głównej jako powództwa samoistnego przeciwko obydwu stronom pierwotnym, wytoczeniem którego osoba trzecia przyjmuje „pozycje strony głównej” w celu uzyskania jednolitego orzeczenia. Tym samym orzecznictwo, wbrew panującym poglądom uznało interwencję główną za samodzielną instytucję procesową, a nie za zewnętrzne połączenie kilku powództw w jeden spór prawny. Również SN Rzeszy określił m.in. przesłanki formalne interwencji głównej, wzajemną relację (konkurencyjność) między interwencją główną, a uboczną uznając, że jedna forma nie wyklucza drugiej, a wybór ma zapewnić osiągnięcie celu procesowego, czy wreszcie podjął próbę określenia rodzaju współuczestnictwa stron procesu pierwotnego po wytoczeniu powództwa interwencyjnego.

¹⁷ E. Picker, Hauptintervention, Forderungsprätendententstreit und Urheberbenennung – zugleich ein Beitrag zum Thema Prozeßrecht und materielles Recht, Festschrift für W. Flume zum 70. Geburtstag, Bde I, Köln 1978, s. 651–741.

¹⁸ Np. BGH NJW 1983, 987/04, 1988, 1204/05, 1991, 1121/06, 1997, 1321/07, cyt. za (M. Volkmann, w: R. Zöller, Zivilprozessordnung. Kommentar, 31., Köln 2016, s. 255).

opinio. Niemniej jednak jak pokazują wiodące monografie autorów niemieckich: *J. Weismanna*, *F.F. Heima*, *R. Forstera*, *K. Kneppera*, *N. Heimann*, w tym reprezentatywne opracowanie *E. Pickera* czy włoskich: *B. Galliego*, *G. Nentioniego* i *C. Cavalliniego* nie wszystkie kwestie dotyczące interwencji głównej znalazły swoje jednoznaczne, teoretyczne uzasadnienie, a w szczególności zagadnienia dotyczące przesłanek jej dopuszczalności, rodzaju stosunku prawnego powstającego między stronami procesu pierwotnego¹⁹, właściwości sądu czy sposobu oraz skutków zakończenia procesu wywołanego interwencją główną²⁰.

Za koniecznością monograficznego opracowania instytucji interwencji głównej przemawiają racjonalne wypowiedzi autorytetów, które widziały sens w jej utrzymaniu w przepisach polskiego kodeksu postępowania cywilnego.

*F.K. Fierich*²¹ uznawał, że: „zatrzymanie przepisów o interwencji głównej, jako przepisów osobnych zapobiega rozczłonkowaniu odnośnych przepisów z okazji przepisów o innych działach, np. przy uczestnictwie sporu daje większe korzyści, aniżeli same przepisy o uczestnictwie i o interwencji ubocznej”. Ponadto wychodził z założenia, że instytucja interwencji głównej zapewni: „sprawiedliwe orzecznictwo, gdyż wzgląd na ekonomię procesową wymaga, aby rozstrzygnięcie sporu odbyło się z najmniejszym nakładem kosztów oraz pracy stron, a zwłaszcza sądu”.

W motywach dodatkowych do art. 72 KPC z 1930 r. prac Komisji Kodyfikacyjnej RP *W. Dbałowski*²² stwierdził, że w interwencji głównej chodzi o to, „aby uniezależnić skargę interwencyjną główną od szczególnych i zawitych zasad o łączeniu skarg przeciw kilku pozwanym”.

¹⁹ *M. Jędrzejewska*, Współuczestnictwo procesowe. Istota–zakres–rodzaje, Warszawa 1975, s. 188 wypowiedziała pogląd o tym, że (...)„problematyka charakteru współuczestnictwa zachodzącego w ramach interwencji głównej wykracza poza ramy typowych procesów o zasądzenie świadczona i wymaga poszukiwania innych rozwiązań”. Również *A. Zieliński*, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, s. 173 zauważa, że w literaturze procesu cywilnego niezwykle sporne jest, jaką cechę ma współuczestnictwo występujące po stronie pozwanej w procesie interwencyjnym.

²⁰ Np. *F.F. Heim*, Hauptintervention (rozdział III – Das Interventionsurteil, s. 82–90); *R. Forster*, Die Hauptintervention (rozdział VI – Das Urteil im Interventionsverfahren, s. 79–92).

²¹ *F.K. Fierich*, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Polska Procedura Cywilna. Projekty referatów z uzasadnieniem, s. 187 i 288.

²² *Wł. Dbałowski*, Projekt kodeksu postępowania cywilnego. Notka sumaryczna w opracowaniu Zast. Sekretarza Generalnego Komisji Kodyfikacyjnej, sędziego SN *Wł. Dbałowskiego*, Głos Prawa 1930, Nr 1–2, s. 79.

J. Trammer²³ uważał, że: „osobne przepisy o interwencji głównej są konieczne, gdyż przypadki jej wykorzystania w praktyce będą się zdarzać. W związku z tym dla tych przypadków muszą być przewidziane osobne przepisy o właściwości sądowej i o wpływie procesu wywołanego przez interwencję główną na proces pierwotny”. Argumentację tę poparli T. Dziurzyński, J.J. Li-tauer i J. Skąpski²⁴.

Także częściowo sceptyczny K. Stefko²⁵ uważał, że „zdarzały się i będą zdarzać przypadki, w których stosowanie instytucji interwencji głównej będzie potrzebne i dlatego ewentualne przyjęcie instytucji interwencji głównej w procedurze polskiej wymaga jej dokładnego unormowania, w szczególności określenia wpływu wyroku z procesu interwencyjnego na proces główny, w dziale o prawomocności wyroków”.

Wreszcie St. Gołqb²⁶, dokonując porównania polskiego kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. z procedurą cywilną austriacką stwierdził, że: „wprowadzenie do KPC instytucji interwencji głównej na wzór regulacji austriackiej jest wyrazem ogólnej kultury procesowo-prawnej, jaka dominuje we wszystkich niemal nowożytnych procedurach”.

Również w najnowszej literaturze obcej można odnaleźć zwolenników tej instytucji. T. Sutter-Somm²⁷ jest zdania, że instytucja interwencji głównej wprowadzona do KPC szwajcarskiego z 2011 r. „(...) *beschleunigen und die Anerkennung von typischen Streitigkeiten, über Eigentumsrechte oder Erbschaftsangelegenheiten mit interessierten Dritten ihre Rechte erleichtern zu schützen*” – przyspieszy i ułatwi rozpoznawanie typowych sporów dotyczących prawa własności czy spraw spadkowych z udziałem zainteresowanych osób trzecich celem ochrony ich praw²⁸. Z kolei N. Heimann²⁹ powołując się

²³ J. Trammer, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Polska Procedura Cywilna. Projekty referatów z uzasadnieniem, s. 287–288.

²⁴ Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Polska Procedura Cywilna. Projekty referatów z uzasadnieniem, s. 288.

²⁵ K. Stefko, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Polska Procedura Cywilna. Projekty referatów z uzasadnieniem, s. 288.

²⁶ St. Gołqb, Polski kodeks postępowania cywilnego a procedura cywilna austriacka, RPEiS 1931, Rok XI, z. 2, s. 132.

²⁷ T. Sutter-Somm, Die neue Schweizerische Zivilprozessordnung, Ritsumeikan Law Review 2012, Nr 29, s. 90.

²⁸ Projekt jednolitego KPC szwajc. początkowo nie przewidywał wyraźnie instytucji interwencji głównej, jednak jej nie wykluczał *schloss sie jedoch nicht aus*, Bericht VE, s. 38, cyt. za E. Stahelin, w: Th. Sutter-Somm, F. Hasenböhler, Ch. Leuenberger (red.), Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung, Zürich 2016, s. 662, Nb 1).

na uwagi zawarte w Komentarzu A. Baumbacha, W. Lauterbacha, J. Albersa, P. Hartmana³⁰ twierdzi, że: „*die zunehmende Komplexität der Lebensverhältnisse der Menschen und ihrer rechtlichen Beziehungen zueinander, Welch insbesondere durch eine komplexe, wechselseitige Abhängigkeit im Wirtschafts – und Sozialleben gefördert wird, erfordert Berücksichtigung auch i der Ausgestaltung und Interpretation von Prozeßrechtsfiguren, die das wichtigste Hauptintervention ist* – rosnąca kompleksowość warunków życia ludzi i ich wzajemnych stosunków prawnych, które są wspierane przez kompleksową wielostronną zależność w życiu gospodarczym wymaga uwzględnienia takiej figury procesowej, jaką jest interwencja główna”.

Współczesne procedury państw kultury zachodniej, np. niemiecka, austriacka, szwajcarska, włoska, francuska czy grecka wyodrębniają normatywną postać interwencji głównej³¹.

F. Klein³² uważał proces cywilny za instytucję użyteczności publicznej, wychodząc z założenia, że przyświecać mu musi cel, aby dopomóc każdemu do jak najszybszej ochrony jego praw, jak najmniejszym kosztem, tak samych stron, jak i sądowego wymiaru sprawiedliwości.

Podobnie A. Blomayer³³, według którego państwo musi zagwarantować sądową ochronę praw podmiotowych na takim poziomie, aby była ona efektywna³⁴.

²⁹ N. Heimann, Die Problematik der dogmatischen Qualifizierung der Interventionsfiguren Hauptintervention, s. 1.

³⁰ Zivilprozessordnung mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen, 53. Aufl., München 1995, § 64, s. 232, Rn 1.

³¹ Zob. § 16 KPC austr. – *Die Hauptintervention*; § 64 KPC niem. – *Hauptintervention*; art. 105 KPC wł. – *L'intervento principale*; art. 66 i 329 I KPC franc. – *L'intervention principale*, jako odmiana tzw. *L'intervention volontaire* – interwencji dobrowolnej; art. 79 KPC grec. – *Αρχική παρέμβαση*. Również w procesie anglosaskim występuje instytucja interwencji głównej, np. art. 66 Civil Procedure Rules z 25.4.1999 r.: „A (*third party*) *intervention means a claim whose purpose is to allow a third party to joint a lawsuit engaged between the originating parties. Where the claim emanates from a third party, the intervention will be voluntary; the intervention must be a non-voluntary one when the third party is summoned by a party (to join the lawsuit)*”, czy art. 387 California Code of civil procedure, gdzie zapisano, że: „*Intervention is a procedure by which a person becomes a party in a pending action or proceeding between other partie* – (interwencja jest procedurą, poprzez którą dana osoba staje się stroną w sporze toczącym się między innymi stronami)”; (H. Schack, Einführung in das US – amerikanische Zivilprozeßrecht, München 2003, s. 107 i n.; N. Andrews, The Modern Civil Process, Tübingen 2008, s. 291 i n.)

³² F. Klein, Der Civilprocess Österreichs, Mannheim 1927, s. 193–194.

³³ A. Blomayer, Types of relief available (judicial remedies), w: M. Cappelletti (red.), International Encyclopedia of Comparative Law, vol. XVI, Civil procedure, Tübingen 1982, s. 4–5.

Kwestia proceduralnej poprawności działań organów państwa coraz częściej przesuwana się ze sfery ochrony materialnej słuszności (a nawet zgodności z prawem) rozstrzygnięcia na proceduralną poprawność postępowania. Elementarnym założeniem każdej poprawnie napisanej procedury jest ustanowienie odpowiednich mechanizmów, pozwalających na weryfikację podejmowanych decyzji, w tym szczególnie tych, które w sposób bezpośredni lub pośredni realizują normy cywilnoprawne. Ponieważ spór prawny jest przeważnie negatywnym zjawiskiem społecznym³⁵, dlatego obowiązujące normy prawne służące jego rozwiązaniu powinny być tego rodzaju, aby zapewnić szybkość, tanią i efektywną procedurę (zwłaszcza w sytuacji, gdy spór ten dotyczyć będzie sfery prawnej kilku podmiotów, jak w przypadku interwencji głównej)³⁶.

Regułą procesu cywilnego powinno być tzw. jego ujednostkowanie³⁷. Jeden powód, jeden pozwany, jedno roszczenie procesowe, jako przedmiot sporu, to nie tylko typ wzorowego procesu, ale i stan pożądaný w interesie wymiaru sprawiedliwości. Z tego względu ustawodawca niechętnie odstępuje od tej reguły, a jeżeli to czyni, zakreśla jednocześnie przesłanki ograniczające odstępstwo do wyjątków, w których korzyści są przeważające. Do nich zaliczyć należy w pierwszej kolejności wzgląd na bezpieczeństwo prawne. Nic nie jest w stanie nadwyrężyć zaufania społecznego do sądowego wymiaru sprawiedliwości tak bardzo, jak możliwość wydania sprzecznych wyroków. Dlatego też, gdyby nie instytucja interwencji głównej, osoba trzecia byłaby zmuszona, dla ochrony swojego twierdzonego prawa, do wytoczenia dwóch odrębnych procesów o rzecz lub prawo, o które już procesują się inne podmioty. W takim przypadku toczyć się będą dwa oddzielne procesy, lecz bez wzajemnego wpływu na siebie. Jeden nie będzie tamował drugiego. Która ze stron

³⁴ Podobnie *M. Sawczuk*, O efektywności socjalistycznego postępowania cywilnego, w: *Z zagadnień prawa procesowego cywilnego*. Księga pamiątkowa ku czci profesora *Władysława Siedleckiego*, SC 1975, t. XXV, s. 257–265; *W. Siedlecki*, O usprawnienie i zwiększenie efektywności sądowego postępowania cywilnego, NP 1979, Nr 4, s. 10 i n.; *P. Osowy*, Zapobieganie przewlekłości postępowania cywilnego z uwzględnieniem znaczenia zasady koncentracji materiału procesowego (zagadnienia wybrane), Rej. 2002, Nr 11, s. 137–160; *T. Ereciński, K. Weitz*, Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce, PS 2005, Nr 10, s. 55 i n.

³⁵ *P. Osowy*, Blaski i cienie nowelizacji prawa cywilnego sądowego (sędziowskie dylematy), *Administracja. Teoria–dydaktyka–praktyka* 2013, Nr 3(32), s. 40.

³⁶ *C.H. van Rhee*, Introduction, w: *C.H. van Rhee* (red.), *European traditions in civil procedure*, Antwerpen–Oxford 2005, s. 12; także analiza *F. Baura*, Współczesne przemiany w procesie cywilnym, PiP 1973, Nr 3, s. 62 i n. (tłum. *J. Sobkowski*).

³⁷ *E. Kabat*, O procesie cywilnym, Lwów 1881, s. 133; *E. Zwislocki*, Zespolenie roszczeń w postępowaniu procesowym, PPIA Lwów 1913, z. 7–8, s. 917.

(powód z procesu pierwotnego czy interwenient główny) wcześniej uzyska prawomocny wyrok, ten stworzy sobie możliwość wejścia (dobrowolnego lub przymusowego) w posiadanie przedmiotu sporu. Dodatkowo oba równoległe procesy będą zazwyczaj prowadzone przez różne składy orzekające, a ten sam materiał dowodowy, który stanowi podstawę obu żądań zamiast być poddany jednorazowej swobodnej ocenie, będzie rozpatrywany osobno dla każdej sprawy. I właśnie te dwie okoliczności odsłaniają słabe strony reguły wykluczającej podmioty trzecie, bezpośrednio zainteresowane wynikiem toczącego się już sporu.

W konsekwencji, gdyby instytucja interwencji głównej nie była znana, wówczas, według przepisów o współuczestnictwie w sporze, nie mógłby powód (interwenient główny) łącznie zapoznać obu stron toczącego się już procesu głównego (pierwotnego), wobec braku więzi materialnoprawnej, lecz musiałby wytoczyć powództwo w pierwszej kolejności przeciwko pozwanemu z procesu głównego; w razie natomiast, gdyby pozwany przegrał ten proces, osoba trzecia musiałaby wytoczyć nowe powództwo przeciwko powodowi z procesu głównego (pierwotnego)³⁸.

Jest wreszcie instytucja interwencji głównej przykładem możliwego zespolenia sporu³⁹ tak pod względem podmiotowym, jak i przedmiotowym⁴⁰ w postaci ich kumulacji (art. 191 KPC)⁴¹. Ułatwia to przekształcanie podstaw roszczenia osoby trzeciej i zapobiega komplikacjom, jakich KPC chce uniknąć w związku z koniecznością wytaczania dwóch odrębnych powództw. Poza tym stwarza rzeczywistość, a nie tylko iluzoryczną pewność, co do rozpatrzenia w sposób kompleksowy treści stosunku prawnego, który jest sporny między stronami procesu pierwotnego i interwencyjnego⁴². Należy jednak pamiętać, że aczkolwiek KPC w przepisach dotyczących kumulacji roszczeń ma raczej na myśli roszczenia w znaczeniu materialnoprawnym, niemniej jednak w razie kumulacji tych roszczeń skutek dochodzenia ich w procesie interwencyjnym

³⁸ F.K. Fierich, *Prawo procesowe cywilne. Część I. Rzecz o stronach i zastępcach*, Kraków 1905, s. 52.

³⁹ F. Klein, *Vorlesungen über die Praxis des Civilprocesses*, Wien 1900, s. 192.

⁴⁰ Powszechnie przyjmuje się, że przedmiotowa kumulacja postępowania może prowadzić do występowania z różnymi żądaniami – zarówno zmierzającymi do zasądzenia dochodzonego roszczenia, jak i ustalenia lub ukształtowania stosunku prawnego (*M. Jędrzejewska, K. Weitz*, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, s. 575, t. 9; *R. Greger*, w: *R. Zöllner, Zivilprozessordnung. Kommentar*, s. 764).

⁴¹ Przypadki równoczesnej kumulacji podmiotowej i przedmiotowej rozważa *M. Jędrzejewska* w *Głosie do orz.* SN z 10.4.1970 r., I CZ 7/70, PiP 1972, Nr 12, s. 164 i n.

⁴² *M. Waligórski*, *Kumulacja roszczeń w procesie*, PPC 1937, Nr 20, s. 621.

głównym powstaje wielość roszczeń procesowych stanowiących – mimo ich wzajemnej niezależności – jeden przedmiot procesu interwencyjnego⁴³. Przepisy o kumulacji roszczeń będą mieć także zastosowanie do tych przypadków, w których mamy do czynienia jedynie z wielością roszczeń procesowych, jak przy interwencji głównej, gdy niektóre z tych roszczeń nie znajdują odpowiednika w twierdzonym roszczeniu materialnoprawnym (np. żądanie o ustalenie negatywne w stosunku do powoda z procesu głównego lub o ukształtowanie, choć dopuszczalność tej formy jest wątpliwa)⁴⁴.

Możliwość zgłoszenia interwencji głównej daje osobie trzeciej (powodowi interwencyjnemu) korzyści o cesze procesowej, a mianowicie:

- 1) osiąga kumulację dwóch żądań skierowanych do dwóch różnych podmiotów w jednym procesie;
- 2) uzyskuje jednolitą właściwość sądu w stosunku do obu pozwanych i
- 3) może uzyskać wyrok, którego powaga rzeczy osądzonej rozciągać się będzie na obie strony procesu głównego⁴⁵.

Ratio legis instytucji interwencji głównej polega, więc na możliwości eliminacji rozbieżności w orzecznictwie (*timor ne varie iudicetur*), na przyspieszeniu⁴⁶ i ułatwieniu wymiaru sprawiedliwości oraz zaoszczędzeniu stronom kosztów procesowych⁴⁷. Te względy czynią nadal aktualną i przydatną procesowo instytucję interwencji głównej, która nie tylko zapobiega niepotrzebnym sporom i sprzecznym wyrokom sądów, lecz nadto uwzględnia prawa osób

⁴³ W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957, s. 135–136.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 137; P. Osowy, *Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego*, Warszawa 2015, s. 84 i n.

⁴⁵ F.K. Fierich, *Prawo procesowe cywilne. Część I. Rzecz o stronach i zastępcach*, s. 59; St. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Część I. Postępowanie sporne*, Kraków 1932, s. 223–224; A. Jakubecki, *Prejudycjalność w postępowaniu cywilnym*, NP 1982, Nr 7–8, s. 98–99; J. Jodłowski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Warszawa 1989, t. 1 s.173. W literaturze obcej np. L. Rosenberg, K.H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 2010, s. 273; M. Vollkommer, w: R. Zöller, *Zivilprozessordnung. Kommentar*, s. 255.

⁴⁶ W literaturze procesu cywilnego wskazuje się, że możliwość wytoczenia powództwa interwencyjnego ma wpływ na koncentrację materiału procesowego (F.K. Fierich, *Środki skupienia materiału procesowego według projektu kodeksu polskiej procedury cywilnej*, Kraków 1928, s. 1–3; St. Gołąb, *Skupienie i przyspieszenie w procesie cywilnym*, Lwów 1937, s. 11–12; E. Wengerek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958, s. 26–27 i 152–153).

⁴⁷ J. Korzonek, *Interwencja główna*, s. 124; E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 269; W. Siedlecki, w: J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, s. 294.

trzech, które są żywotnie zainteresowane rezultatem procesu toczącego się między innymi stronami i to przed sądem, któremu już znany jest przedmiot sporu⁴⁸. Zatem racjonalność tej instytucji z punktu widzenia celu procesu cywilnego (wydanie słusznego orzeczenia) i względów ekonomii procesowej⁴⁹ jest aż nadto widoczna, pomimo tego, że nieco zbyt kategorycznie⁵⁰ akcentuje się niewielką praktyczną przydatność tej instytucji⁵¹. Jest to o tyle zbyt daleko idąca teza, gdyż, co nie budzi wątpliwości, instytucja interwencji głównej powstała w praktyce jurysdykcyjnej sądów różnych państw na przestrzeni ośmiu wieków, w praktyce się utrzymała i funkcjonuje, mimo ataków, których była celem⁵². Wydaje się, że nowoczesne wyobrażenie o małej praktycznej użyteczności powództwa interwencyjnego ma swoje korzenie w historii tej instytucji ochrony prawnej⁵³, o czym w dalszej części pracy. I jak stwierdzili *P. Oberham-*

⁴⁸ *C. Hahn*, Die gesammten Materialien Civilprozeßordnung und dem Einführungsgesetz zu derselben vom 30. Januar 1877, Erste Abtheilung, 2. Band, Berlin 1880, s. 84.

⁴⁹ *Ch. Mettenheim*, Der Grundsatz der Prozeßökonomie im Zivilprozeß, w: *Schriften zum Prozeßrecht*, Band 14, Berlin 1970, s. 8–9.

⁵⁰ Nie można zaaprobować sugestii *P. Ryłskiego* (Projekt nowej jednolitej szwajcarskiej procedury cywilnej w świetle dyskusji nad założeniami nowego polskiego kodeksu postępowania cywilnego, PS 2007, Nr 11–12, s. 178), aby w „ewentualnym” przyszłym KPC pominąć instytucję interwencji głównej; za jej utrzymaniem również *T. Wiśniewski* (Ochrona prawa własności w drodze interwencji głównej, s. 326, przyp. 4).

⁵¹ *Z. Resich*, w: *Z. Resich, W. Siedlecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (praca zbiorowa), Warszawa 1969, t. I, s. 196 wedle słów, którego: „Interwencja główna jest w praktyce niezwykle rzadka, a jej istota prosta i nie nastęrcza żadnych spornych problemów nauce i orzecznictwu”. W literaturze obcej *W.H. Rechberger*, w: *W.H. Rechberger, D.A. Simotta*, Grundriß des österreichischen Zivilprozeßrechts, 8. Aufl., Wien 2010, s. 174, używa sformułowania: *Die praktische Bedeutung ist gering*.

⁵² Pisał już o tym m.in. *J.T.B. von Linde*, Lehrbuch des deutsche gemeinen Civilprocesses, Bonn 1850, s. 293, gdzie uzasadniał, że: *die lebendiger Herzfrequenz des sozialen Lebens und der Vielfalt der Rechtsbeziehungen, kommt es häufig vor, dass die gleiche Rechtsverhältnis wie in Dual Form davon auch Rechte Dritter gilt, und das gleiche Problem, einen Streit die beiden Seiten des Sieges von einer von ihnen endet wirkt sich auf die Rechte der Person dritte – przy żywym tętnie życia społecznego i różnorodności zawiązywanych stosunków prawnych zdarza się często, że ten sam stosunek prawny niejako w dwoistej swej postaci dotyczy także praw osób trzech, a ta sama kwestia, kończąca się w sporze dwóch stron zwycięstwem jednej z nich, oddziałuje na prawa osoby trzeciej”* (cyt. za *G.W. Wetzell*, System des ordentlichen Civilprocesses, 3. Aufl., Leipzig 1878, § 6, s. 25, Digital Version, Signatur: Dt 19, Ak 5).

⁵³ Tak np. *E. Wolff*, Bürgerliches Recht und Prozeßrecht in Wechselwirkung, Tübingen 1952, s. 107 (cyt. za *N. Heimmann*, Die Problematik der dogmatischen Qualifizierung der Interventionsfiguren Hauptintervention, s. 30, przyp. 85).

mer i T. Domej⁵⁴ nie da się instytucji interwencji głównej określić za A. Renaudem, jako *erfunden* – wymyślonej.

Wobec powyższych zalet instytucji interwencji głównej należy poświęcić jej opracowanie monograficzne; wreszcie choćby z tego tytułu, że realizacja tego zamierzenia uzupełni brak w polskiej literaturze procesu cywilnego.

Rozważania dotyczyć będą:

- 1) modelu prawnego interwencji głównej oraz jej celu,
- 2) przedmiotu procesu interwencyjnego,
- 3) przesłanek jego dopuszczalności,
- 4) rodzaju stosunku prawnego powstającego między stronami procesu pierwotnego,
- 5) właściwości sądu,
- 6) wpływu procesu wywołanego przez interwencję główną na proces pierwotny,
- 7) sposobów zakończenia procesu wywołanego interwencją główną oraz
- 8) próby oceny tej instytucji, której jak się wydaje nie zastąpią przepisy o uczestnictwie w sporze, same niepozbawione wewnętrznych rozbieżności.

Zakreślając w ten sposób granice badań trzeba było pozostawić poza nią wiele ciekawych problemów procesowych. Dlatego też w niniejszym opracowaniu zagadnienia związane z sytuacjami powstałymi w wyniku toczącego się procesu, na skutek wytoczenia powództwa interwencyjnego głównego będą poruszane tylko o tyle, o ile ich rozwiązanie rzutować może na ocenę interwencji głównej, jako jednej z form procesowej ochrony prawnej.

Z ustaleniem normy prawnej, z zagadnieniem jej interpretacji wiąże się problem metody pracy, gdyż zwykle metoda przesądza o wynikach. Określenie przedmiotu, celu i środków badań jest znowu zależne od przyjęcia określonych założeń ogólnych, co pozwala na postawienie zagadnienia.

Metoda językowa (dogmatyczna) polegająca na próbie wyprowadzenia ogólnych terminów na podstawie indukcji⁵⁵ z obowiązujących norm prawnych

⁵⁴ P. Oberhammer, T. Domej, Germany, Switzerland, Austria (CA. 1800–2005), w: C.H. van Rhee (red.), *European Traditions in Civil Procedure*, Antwerpen–Oxford 2005, s. 110, gdzie przywołują wypowiedź tego autora (A. Renaud, *Lehrbuch des gemeinen deutschen Privatrechts*, Pforzheim 1884, s. 444).

⁵⁵ Indukcja (łac. *inductio* – wprowadzenie) – typ rozumowania redukcyjnego, które polega na wyciąganiu reguły przez spojrzenie na pewną, określoną liczbę przypadków. Jest ona określana jako wnioskowanie „od szczegółu do ogółu”, tj. wnioskowanie o prawdziwości racji (wniosków

będzie adekwatna. Klarowne pojęcia prawne⁵⁶ są niezbędne dla naukowego zrozumienia omawianego zagadnienia, choć zapewne nie pozwolą na wyciągnięcie jednoznacznych treści dla dania odpowiedzi na wszystkie sporne terminy i instytucje odnoszące się do interwencji głównej⁵⁷. Wspierać ją będą elementy metody prawnoporównawczej⁵⁸ oraz historycznoprawnej, która dobitnie wskaże na kulturowe zakorzenienie interwencji głównej w europejskich systemach prawnych, co pozwoli na szersze spojrzenie na rodzimą regulację powództwa interwencyjnego głównego na tle unormowań innych państw o wysokiej kulturze prawnej.

W opracowaniu uwzględniono stan prawny na dzień 1.8.2017 r.

w szerokim znaczeniu tego słowa) z prawdziwości następstw (przesłanek w szerokim znaczeniu tego słowa); *J.M. Bocheński*, *Współczesne metody myślenia*, Poznań 1992, s. 103.

⁵⁶ Ustalenie prawa w drodze wykładni jego przepisów, mające na celu umożliwienie jego stosowania należy do „pierwotnych zadań” nauki prawa [*A. Szpunar*, w: *W.J. Katner* (red.), *Przekaz według kodeksu zobowiązań. Wybór dzieł Profesora Adama Szpunara w stulecie urodzin*, Warszawa 2013, s. 13; *K. Larenz*, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, München 1979, s. 117 i n.].

⁵⁷ *Paulus*, L.1.Dig., 17, 50: *Non ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat*.

⁵⁸ Badania prawnoporównawcze, szczególnie w ujęciu funkcjonalnym, uwzględniające obce rozwiązania i instytucje prawne mają znaczenie dla poznania własnych rozwiązań i instytucji w dziedzinie tak bliskiej życiu, jaką jest umiejętne wykorzystywanie środków prawnych dla ochrony należnych podmiotom cywilnym praw (*J. Langrod*, *Kilka uwag metodologicznych o porównywaniu w nauce prawa*, Warszawa 1959, s. 15–17).

Rozdział I. Interwencja główna formą ochrony prawnej

§ 1. Model prawny interwencji głównej i jej cel

Zakres ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym jest wielowymiarowy, choć w pewnym okresie w Polsce ujawniły się tendencje do jego ograniczenia¹.

Ochrona prawna, której żąda się za pomocą powództwa², a udziela jej mająca zapaść orzeczenie, jest przedmiotowo różna, w zależności od tego, czy podmiot dąży do zaspokojenia przysługującego mu zgodnie z jego twierdzeniem roszczenia materialnoprawnego czy do samego ustalenia lub ukształtowania konkretnego stosunku prawnego³.

Powództwo stanowi jedną z centralnych instytucji procesu cywilnego. Zajmuje ono miejsce pośrednie między nauką prawa i nauką procesu cywilnego; jest pomostem łączącym te dwie dziedziny. Ostatni rozdział części ogólnej prawa cywilnego traktuje o naruszeniu i ochronie praw podmiotowych, a pierwszy dział nauki procesu cywilnego, dotyczący wszczęcia postępowania, poświęca się wyjaśnieniu pojęcia powództwa i jego rodzajów. Dlatego w prawie cywilnym materialnym powództwo jest ściśle związane z prawem podmioto-

¹ W. Siedlecki, Kilka uwag na temat wykładni i stosowania przepisów nowego kodeksu postępowania cywilnego, SC 1969, t. XIII–XIV wydany dla uczczenia pracy naukowej Jana Gwiazdomorskiego w siedemdziesięciolecie jego urodzin, s. 289 i n.; E. Wengerek, Zakres sądowej ochrony w sprawach cywilnych, PiP 1975, Nr 3, s. 9–11.

² Historycznie rzecz ujmując, proces cywilny i jego główny element, czyli powództwo powstało w tym celu, aby stworzyć realną możliwość dochodzenia przez podmiot uprawniony (często chyba niesłusznie używa się na gruncie KPC, w warstwie postępowania rozpoznawczego dla określenia takiego podmiotu wyrażenia „wierzyciel”, które w systematyce przypisane jest postępowaniu egzekucyjnemu) należnej mu ochrony jego praw.

³ St. Gołąb, w: St. Gołąb, Z. Wusatowski, Kodeks postępowania cywilnego, Kraków 1932, s. 290; S. Włodyka, Ustrój organów ochrony prawnej, Warszawa 1968, s. 16–17; W. Siedlecki, Ochrona praw jednostki w procesie cywilnym, ZNUJ, Prace Prawnicze, z. 81, Warszawa–Kraków 1978, s. 63–64.

wym i bez niego nie istnieje; zaś w prawie procesowym są to pojęcia odrębne, jedno od drugiego niezależne.

Rozważania dotyczące powództwa, jego cech prawnych prowadziły do różnych jego ujęć – koncepcji.

W literaturze niemieckiej powództwo określa się generalnie, jako wniosek (*Antrag*) o udzielenie ochrony prawnej poprzez wydanie wyroku. Rozpoczyna ono każdy proces, bez względu na jego dopuszczalność i zasadność oraz powoduje powstanie stosunku cywilnoprocesowego między stronami z jednej strony a sądem z drugiej i mieści w sobie żądanie skierowane do sądu⁴.

W literaturze austriackiej powództwo jest wnioskiem o udzielenie ochrony prawnej w głównym przedmiocie sporu, rozpoczynającym proces cywilny⁵.

W literaturze szwajcarskiej powództwo jest poszukiwaniem przed sądem realizacji prawa podmiotowego w drodze wydania wyroku; poszukiwaniem przez powoda procesowego zadośćuczynienia (*prozeßverfahren in Gang setzt*)⁶.

W literaturze włoskiej powództwo jest uprawnieniem abstrakcyjnym do działania; istniejącym niezależnie od istnienia materialnego prawa podmiotowego; jest mocą (*pouvoir*) spowodowania aktywności sędziego w celu załatwienia sporu w drodze wydania orzeczenia sądowego. Pod tym pojęciem rozumie się wniosek za pośrednictwem, którego strona domaga się wydania orzeczenia sądowego zgodnie z prawem materialnym wydedukowanym w postępowaniu⁷.

W literaturze francuskiej powództwo jest aktem prawnym, aktem otwarcia działań sądowych (*l'acte d'ouverture des hostilités judiciaires*) za pomocą, którego dany podmiot stając się powodem, formułuje swoje żądania (roszczenia), aby sąd je rozstrzygnął. Za pomocą powództwa może zwrócić się do władzy jurysdykcyjnej w celu uzyskania sankcji prawa, którego – jak twierdzi – jest podmiotem⁸.

Definicja powództwa znajduje się w pracach wielu przedstawicieli polskiej doktryny procesu cywilnego.

⁴ R. Greger, w: R. Zöllner, *Zivilprozessordnung. Kommentar*, s. 735; L. Rosenberg, K.H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, s. 587.

⁵ D.A. Simotta, w: W.H. Rechberger, D.A. Simotta, *Grundriß des österreichischen Zivilprozeßrechts*, s. 233.

⁶ W.J. Habscheid, *Schweizerisches Zivilprozess – und Gerichtsorganisationsrecht. Ein Lehrbuch seiner Grundlagen*, Verlag Helbing & Lichtenhahn, Basel–Frankfurt am Main 1990, s. 185.

⁷ S. Satta, C. Punzi, *Diritto processuale civile, tredicesima A cura di C. Punzi*, Roma 2000, s. 156.

⁸ L. Cadet, *Code de procédure civile*, Paris 2013, s. 67.

E. Waśkowski⁹ dokonał rozróżniania powództwa w obrębie prawa cywilnego i procesu cywilnego. Zatem powództwo jest roszczeniem wynikającym z przysługującego określonym podmiotom prawa podmiotowego, zdatnym jednocześnie do jego przymusowego urzeczywistnienia w drodze procesu cywilnego. Natomiast powództwo w znaczeniu procesowym to żądanie skierowane bezpośrednio do sądu o wydanie wyroku określonej treści w stosunku do zindywidualizowanego przedmiotu, uplasowane na wskazanej podstawie prawnej. Zestawiwszy powództwa w znaczeniu materialnym i procesowym, autor stwierdza, że zachodzące między nimi różnice sprowadzają się do tego, iż powództwo w znaczeniu materialnoprawnym jest skierowane przeciwko osobie zobowiązanej, natomiast w znaczeniu procesowym kierowane jest do sądu¹⁰.

Twierdzi się, że powództwo jest złożonym do sądu wnioskiem o przeprowadzenie procesu cywilnego¹¹, żądaniem wydania określonej treści wyroku¹², czy też jest procesowym środkiem ochrony praw podmiotowych przed sądem¹³. Powództwo uważane jest za czynność procesową zawierającą oświadczenie woli i wiedzy powoda domagającego się od sądu udzielenia ochrony prawnej w stosunku do pozwanego. Treść oświadczenia decyduje o kierunku procesu i o jego ramach, jego zaś zasadność będzie decydowała o wyniku procesu¹⁴. Powództwo, jako wniosek o udzielenie określonej, co do formy ochrony sądowej roszczeniu procesowemu (formalnemu) może obejmować wyłącznie żądanie¹⁵, bądź dodatkowo jego uzasadnienie¹⁶.

Widzimy z tego krótkiego przeglądu, że definiowanie pociąga za sobą określone trudności.

⁹ E. Waśkowski, Powództwo i jego zmiana, PPC 1935, Nr 3, s. 64 i n.

¹⁰ Z. Fenichel (Podstawa powództwa, jej zmiana i związek z prawomocnością wyroku, PPC 1938, Nr 9–10, s. 276 i n.) stwierdził, że w pojęciu powództwa mieści się „całokształt materialnego i formalnego uprawnienia powoda do występowania z roszczeniem pozwu, tj. zaistnienie naruszenia lub zagrożenia prawa i wynikające stąd uprawnienie powoda do ochrony sądowej, w łączności z rzeczywistym wystąpieniem powoda o sądową ochronę tego uprawnienia”.

¹¹ W. Siedlecki, Z. Świeboda, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2004, s. 146.

¹² W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2016, s. 211.

¹³ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2014, s. 250.

¹⁴ Z. Resich, w: Z. Resich (red.), System prawa procesowego cywilnego. Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji, t. II, Wrocław 1987, s. 20.

¹⁵ W terminologii H. Trammera.

¹⁶ M. Sawczuk, P. Osowy, Powództwo, w: B. Hołyst (red.), WEP, Warszawa 2005, s. 709–710.

Ocena rozważań uzasadniać może wniosek, że pod pojęciem powództwa rozumieć należy wniosek za pośrednictwem, którego strona domaga się wydania orzeczenia sądowego zgodnie z prawem materialnym wydedukowanym w postępowaniu¹⁷.

W związku z tym polska literatura prawa procesowego cywilnego¹⁸, jak i orzecznictwo¹⁹ odróżnia trzy rodzaje powództw: o świadczenie, o ustalenie i o ukształtowanie stosunku prawnego. Podział ten ma nie tylko teoretyczne, ale i praktyczne znaczenie. Przyporządkowanie jednostkowego powództwa do jednego z wyżej wymienionych rodzajów ma decydujące znaczenie m.in. dla określenia skutków orzeczeń uwzględniających te powództwa, w szczególności ich wykonalności i skuteczności oraz wskazuje na ewentualną przydatność poszczególnych instytucji procesu cywilnego do postępowania toczącego się po jego wytoczeniu (np. kumulacja roszczeń czy współuczestnictwo procesowe)²⁰.

Podział ten występuje w systemach prawa procesowego cywilnego europejskich państw kontynentalnych²¹ oraz np. w procesie japońskim²², z wyjątkiem procedury francuskiej i belgijskiej, w których dzieli się powództwa na dekla-

¹⁷ Przedstawiona koncepcja powództwa koresponduje z koncepcją roszczenia procesowego (formalnego), jako przedmiotu procesu cywilnego; *P. Osowy*, Powództwo o świadczenie, Warszawa 2006, s. 55–56 i 60.

¹⁸ *J.J. Litauer*, Komentarz do procedury cywilnej, Warszawa 1933, s. 3; *W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki, J. Jodłowski*, Postępowanie cywilne. Część ogólna, s. 335; *Z. Resich*, w: System prawa procesowego cywilnego. Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji, s. 22.

¹⁹ Np. orz. SN z 17.4.1970 r., III PZP 34/69, OSNCP 1970, Nr 12, poz. 217.

²⁰ Sąd Najwyższy w orz. z 11.3.1999 r., III CZ 9/99, Legalis stwierdził m.in., że o rodzaju powództwa (o świadczenie, o ustalenie lub ukształtowanie stosunku prawnego) decyduje treść żądania pozwu, a nie cechy zarzutów, którymi broni się pozwany.

²¹ *W. Grunsky*, Zivilprozessrecht, Köln–München 2008, s. 86; *D.A. Simotta*, w: *W.H. Rechberger, D.A. Simotta*, Grundriß des österreichischen Zivilprozeßrechts, s. 271; *W.J. Habscheid*, Schweizerisches Zivilprozess – und Gerichtsorganisationsrecht. Ein Lehrbuch seiner Grundlagen, Basel–Frankfurt am Main 1990, s. 201; *C. Consolo*, Spiegazioni di diritto processuale civile, t. I, Le tutele: di merito, sommario ed esecutivo, 6a, CEDAM, Padova 2008, s. 142; *P. Yessiou-Faltsi*, Civil Procedure in Hellad, Athens 2004, s. 186; *L. Cadet*, Code de procédure civile, s. 36; *A. Fettweis*, Manual de procédure civile, Faculté de droit, Liège 1987, s. 85–100; *Ž. Stalev*, Bałgarsko graždansko procesualno pravo, Sofia 1994, cz. II, s. 44. Tytułem informacji dodać należy, że w literaturze anglosaskiej brak jest zupełnie opracowań teoretycznych, które odnosiłyby się do rodzajów powództw w ogóle. Jedyny podział to wyróżnienie powództw petytoryjnych i posesoryjnych, *R.H. Field, B. Kaplan, J.M. Clermont*, Civil Procedure, New York 2007, s. 35 i n.

²² *H. Nakamura*, Japan und das deutsche Zivilprozessrecht, Tokyo 1996, s. 187 i n.

ratoryjne i konstytutywne, albo wyróżnia się je metodą związania z aktualnym prawem materialnym²³.

Ten czysto procesowy podział²⁴ nie ma nic wspólnego z rzymskim systemem powództw (*actiones*), gdyż u podstawy tego leżały różne materialne stosunki prawne, podczas, gdy rodzaj powództw pozostawał ciągle ten sam; chodziło o system prawa prywatnego w „procesowej powłoce”²⁵. Według dzisiejszego rozumienia tej kwestii są to tylko różne formy działania ochrony prawnej²⁶, o którą zabiega powód, podczas gdy materialny stosunek prawny może być ten sam²⁷.

W literaturze rozróżnia się także czwarty typ, mianowicie tzw. powództwa zarządzające (*Anordnungsklage*)²⁸, zbliżone swoją funkcją i częściowo strukturą do powództw kształtujących. Jako pierwszy odróżnił tego rodzaju powództwa J. Goldschmidt²⁹, który za S. Kuttnerem³⁰ użył tego sformułowania³¹. Powództwa tego rodzaju dają się wprawdzie wpasować w tradycyjny trójczłonowy schemat, różnią się jednak od innych powództw danego typu tym, że żądanie ma na celu wypracowanie w drodze zapadłego orzeczenia wskazówek dla innego organu państwowego, który dopiero w drodze wydanego przez

²³ M. Bandrac, w: S. Guinchard (red.), *Droit et pratique de la procédure civile*, Paris 2003, s. 9–11, 14–17, 18–26; A. Fettweis, *Manual de procédure civile*, s. 85–100.

²⁴ H. Pfeifer, *Die prozessualen Gestaltungsklagen*, Hamburg 1962 s. 29, przyp. 1; P. Schlosser, *Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile*, Bielefeld 1966, s. 17.

²⁵ R. Taubenschlag, W. Kozubski, *Historia i instytucje rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1947, s. 344; M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie. Historia, tradycja, współczesność*, Lublin 2003, s. 39–40; W. Wołodkiewicz, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?*, Kraków 2003, s. 66 i n.

²⁶ S. Włodyka, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 1968, s. 13.

²⁷ W ten sposób np. tożsamy stosunek zobowiązaniowy może być podstawą zarówno powództw o świadczenie, ustalenie i ukształtowanie stosunku prawnego; wszystkie te formy ochrony prawnej mogą być przedmiotem powództwa interwencyjnego głównego.

²⁸ H. W. Fasching, *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts* (Lehr – und Handbuch für Studium und Praxis), Wien 1990, s. 499; P. Hartman, J. Albers, w: A. Baumbach, W. Lauterbach, P. Hartman, J. Albers, *Zivilprozessordnung*, München 2013, s. 924; R. Greger, w: R. Zöller, *Zivilprozessordnung*, 29. Aufl., Köln 2012, s. 735.

²⁹ J. Goldschmidt, *Der Prozess als Rechtslage*, Berlin 1925, s. 33.

³⁰ S. Kuttner (*Urteilswirkung außerhalb des Zivilprozesses*, Bonn 1874, s. 21–22) zaproponował termin: „powództwa zarządzające – *der Anordnungsklage*” zmierzające do wydania przez sąd takiego orzeczenia, które nie rozstrzyga bezpośrednio o spornym stosunku materialnoprawnym, lecz poleca (zarządza), aby inny organ państwowy podjął lub zaniechał określonej wyrokiem czynności.

³¹ Cyt. za Z. Fenichel, *Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich*, s. 343.

siebie aktu ustanowi wymagany stan prawny³². Wiele z tych powództw ma skutek konstytutywny, ale jeśli nie dojdzie do ukształtowania stosunku prawnego w drodze zapadłego orzeczenia, to uważa się też ten rodzaj powództw, za tzw. *unvollständige Rechtsgestaltungsklagen*, czyli niepełne powództwa konstytutywne³³. Obszernie tego rodzaju „odmianę” powództw kształtujących analizuje (krytycznie) *H. Staab*³⁴. Twierdzi on m.in., że: „tzw. powództwa zarządzające zupełnie nie pokrywają się z procesowymi powództwami o ukształtowanie, w tym i tymi wskazanymi przez *S. Kuttnera*, jak powództwo o zmianę wyroku dotyczącego świadczeń powtarzalnych z § 323 KPC niem. czy skargi o wznowienie postępowania z § 578 i n. KPC niem. Brak jest w nich po prostu urzędu, jako adresata zarządzenia, a ponadto zdaniem *H. Staaba*, *S. Kuttner* nie jest w stanie podać wyjaśnienia cech prawnych stworzonego przez siebie powództwa”. Natomiast *P. Schlosser*³⁵ podaje próbę rozwiązania tego problemu w ten sposób, że w owym „zarządzeniu” widzi rozkaz skierowany do organu egzekucyjnego³⁶. Przeciwno tzw. powództwom zarządzającym, jako odrębnemu typowi powództwa wypowiedzieli się również m.in. *F. Stein* i *M. Jonas*³⁷ czy *L. Rosenberg*³⁸ zdaniem, których różnica między powództwami o ukształtowanie stosunku prawnego, a tzw. powództwami zarządzającymi polega jedynie na odmienności ich skutków, a nie treści. Z kolei według *H. Pfeifera*³⁹ ten rodzaj powództw i zapadły w ich wyniku wyrok różni się od trzech podstawowych podziałów tak zasadniczo, że jego właściwa ocena prawna byłaby

³² *J. Goldschmidt*, *Der Prozess als Rechtslage*, s. 260.

³³ *H.W. Fasching*, *Urteilsmäßige Rechtsgestaltung im Zivilprozeß*, *Juristische Blätter* 1975, s. 505.

³⁴ *H. Staab*, *Gestaltungsklage und Gestaltungsklagerecht*, *Gestaltungsklage im Zivilprozeß*, *Diss. iur. Saarbrücken* 1967, s. 41–48.

³⁵ *P. Schlosser*, *Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile*, s. 102.

³⁶ Do tego rodzaju powództw należą według austriackich zwolenników tego podziału powództwa opozycyjne (*Oppositionsklage* – § 35 EO – *Exekution Ordnung*); podobnie powództwa, o których mowa w § 36 i 37 EO oraz powództwa z § 231 i 258 EO, które wprawdzie stwierdzają zakres spornego stosunku prawnego, ale jego urzeczywistnienie zależy od dalszych czynności sądu egzekucyjnego (§ 233 I EO wymaga od treści zapadłego orzeczenia jasnej instrukcji dotyczącej sposobu jego wykonania, zob. *R. Holzhammer*, *Österreichisches Zwangsvollstreckungsrecht*, Wien–New York 1989, s. 45). W literaturze niemieckiej zwolennicy tego podziału zaliczają tu powództwa przeciwegzekucyjne (*Widerspruchsklagen* – § 767 KPC niem., tak m.in. *J. Kohler*, *Grundriß des Zivilprozesses*, Stuttgart 1907, s. 63 i n.).

³⁷ *F. Stein*, *M. Jonas*, *E. Schumann*, *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, Band 7, München 2002, s. 980.

³⁸ *L. Rosenberg*, *K.H. Schwab*, *P. Gottwald*, *Zivilprozeßrecht*, s. 397.

³⁹ *H. Pfeifer*, *Die prozessualen Gestaltungsklagen*, s. 27.

możliwa tylko wówczas, gdy się je przyporządkuje do samodzielnej czwartej kategorii.

Powództwo o świadczenie dąży do stwierdzenia zobowiązań wynikających z określonego stosunku prawnego i wydania sędziowskiego nakazu wykonania tych zobowiązań, przy czym uznanie (ustalenie tzw. zasądzające) danego stosunku prawnego jest również objęte tym powództwem⁴⁰. Kanwą jego jest stosunek prawa materialnego do procesowego, gdyż powództwo o świadczenie mieści się w tym obrębie (pojmowanym w świetle poglądów *H. Trammera*)⁴¹ oraz to, że twierdzone roszczenie materialne jest podstawą tego powództwa, z wyjątkiem jednak roszczenia w postępowaniu egzekucyjnym, które wówczas staje się urzeczywistnione⁴².

Powództwo o ustalenie stosunku prawnego określa art. 189 KPC, a uwagi o nim *E. Wengerka*⁴³ są miarodajne i reprezentatywne po dzień dzisiejszy⁴⁴. Powództwo to zmierza do ustalenia drogą wyroku sądowego w odniesieniu do pozwanego, że oznaczony stosunek prawny istnieje lub nie istnieje. Powództwo to może wytoczyć tylko ten, kto ma twierdzony interes prawny w ustaleniu istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego.

Powództwa o ukształtowanie polegają na:

- 1) zgłoszeniu roszczenia przez powoda, które jest skierowane na ustalenie (tzw. ustalenie kształtujące) poszukiwanej podstawy materialnoprawnej lub procesowej mającej wpływ na ukształtowanie stosunku prawnego, w oparciu o subiektywne przytoczenie stanu faktycznego oraz
- 2) na jednoczesnym żądaniu, aby sąd po potwierdzeniu tego prawa udzielił ochrony stanowi faktycznemu i dokonał wynikającej z niego zmiany stosunku prawnego między stronami, poprzez jego odmienne utworze-

⁴⁰ *F. Klein*, Vorlesungen über die Praxis des Civilprocesses, s. 196; *H.W. Fasching*, Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts (Lehr – und Handbuch für Studium und Praxis), Wien 1990, s. 500, Rn 1059; *P. Osowy*, Powództwo o świadczenie, s. 11 i 133.

⁴¹ *H. Trammer*, Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego, Kraków 1950, s. 14.

⁴² *H.F. Gaul*, Ochrona prawa w egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych. Wstęp i tłumaczenie *W. Graliński*, *J. Bodio*, PPE 2003, Nr 1, s. 94.

⁴³ *E. Wengerek*, Powództwo o ustalenie, RPE, Poznań 1959, s. 1–33. Również przedwojenna publikacja *Z. Hahna* (Powództwo o ustalenie, N.Pal. 1936, Nr 1–4, s. 208, 51–56, 98–102, 160–167) zasługuje na uwagę.

⁴⁴ Ukazanie się monografii *E. Warzochy*, Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1982 i pracy *J. Mokrego*, W kwestii przedmiotu samodzielnych żądań ustalających w sądowym postępowaniu cywilnym, w: *K. Korzan* (red.), Studia z procesu cywilnego, Katowice 1986, zdaniem *M. Sawczuka* (Lubelski dorobek naukowy *Edmunda Wengerka*, Annales UMCS, Sectio G, Vol. XXXIX, 1992, s. 196), odebrały pracy tych autorów, a w szczególności *E. Wengerka* „reprezentatywność najwyższą”.